

Nu suntem războinici înnăscuți.

Despre condițiile psihosociale ale pacifismului și „aptitudinii pentru război”

de Andreas Peglau

(Nu am putut verifica acest text tradus automat de DeepL. Îmi cer scuze pentru eventualele erori și inexactități care pot apărea.)

De când există oamenii ...^[1]

„Războiul este definit ca un conflict organizat, în care se utilizează mijloace considerabile, arme și violență, la care participă colective care acționează în mod planificat. Scopul colectivelor participante este de a-și impune interesele. [...] Actele de violență care au loc în acest scop vizează în mod deliberat integritatea fizică a indivizilor adversari, ducând astfel la moarte și vătămări.” Wikipedia^[2]

Filosoful grec antic Heraclit (circa 520 î.Hr. – 460 î.Hr.) a spus: „Războiul este tatăl tuturor.”^[3] În 1642, filosoful englez Thomas Hobbes a scris despre „războiul tuturor împotriva tuturor” ca fiind starea naturală inițială. ^[4] Aproape 300 de ani mai târziu, Sigmund Freud a preluat o altă afirmație a lui

Hobbes și a susținut că „omul este lupul omului”, o „fiară sălbatică, străină de milă față de propria specie”, bazată pe o „ostilitate primară” – adică predeterminată, înăscută – „a oamenilor unii față de alții”.^[5]

Dacă ar fi așa, nu ar trebui să ne gândim la cum izbucnesc războaiele sau ale cui interese sunt puse în aplicare în războaie: pur și simplu este ceva ce avem în gene... Asta ar însemna, de asemenea, că războaiele ar fi greu de evitat pe termen lung. Și, dacă ar fi posibil, atunci numai cu prețul suprimării naturii noastre adevărate, a „înclinațiilor” noastre.

Chiar și astăzi, teza războiului ca stare originară, quasi „naturală”, este susținută. Două exemple:

În 2009, la primirea Premiului Nobel pentru Pace, Barack Obama, președintele SUA care ar fi responsabil pentru mai multe zile de război decât toți predecesorii săi, a declarat: ^[6] „Războiul a apărut, într-o formă sau alta, odată cu primul om pe pământ.”^[7]

Pe site-ul web al „Institutului pentru viitor” fondat de cercetătorul de tendințe Matthias Horx se putea citi în 2024: „De când există oamenii, există conflicte armate.” ^[8] Aici se credea chiar că se știe cu exactitate:

„Cele mai violente societăți sunt – sau au fost – cele pe care noi le considerăm mai degradă „pașnice”. Societățile de vânători-culegători aveau cele mai mari rate de omucideri, iar în majoritatea regiunilor lumii se desfășurau războaie tribale fără sfârșit. În starea naturală primitivă, oamenii luau tot ce puteau, membrii altor triburi nu erau considerați „ai noștri”, iar inhibiția de a ucide era foarte slabă, mai ales în situațiile de penurie.” ^[9]

În comparație cu această „stare naturală primitivă”, democrațiile burgheze, în care sărăcia, exploatarea, opresiunea și belicismul sunt reglementate prin lege, trebuie – sau *ar trebui* – să pară o adevărată mântuire.

Călătorie în preistorie

Să aruncăm o privire asupra stadiului actual al cunoștințelor despre umanizare. Deoarece în arheologie, din cauza numărului redus de dovezi, se recurge adesea la presupuneri și „concluzii analogice” ^[10], o mare parte din tezele sunt controversate chiar și în rândul specialiștilor, iar o singură descoperire nouă poate adesea să răstoarne imaginea de ansamblu, unele dintre informațiile următoare, în special cele referitoare la datări, au doar o valabilitate provizorie. Sper că concluziile pe care le-am tras din acestea vor avea o valabilitate mai îndelungată.

În prezent, se consideră că separarea liniei care a dus la omul modern de cea care a dus la cimpanzeul actual a avut loc în urmă cu aproximativ șase milioane de ani. ^[11] La început au apărut ființe relativ asemănătoare maimuțelor, denumite și „preoameni”. Se vorbește despre „oamenii primitivi” și „oamenii timpurii” care s-au dezvoltat din aceștia ca primii reprezentanți ai genului „Homo” cu două-trei milioane de ani în urmă. ^[12] Pentru „omul modern din punct de vedere anatomic”, Homo sapiens, s-a dovedit până acum o existență de aproximativ 300.000 de ani. ^[13]

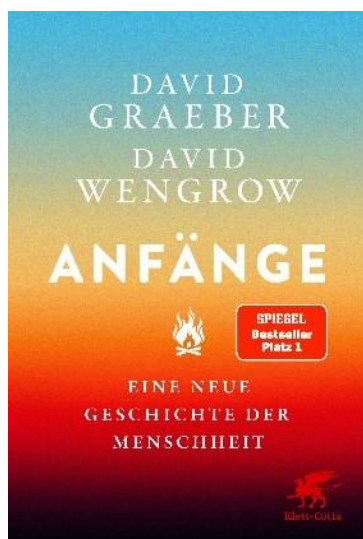
Există un consens asupra faptului că utilizarea focului a contribuit, printre altele, la procesul de umanizare. Despre acest lucru aflăm pe site-ul web „Planet Wissen”:^[14]

„Unele descoperiri indică faptul că strămoșii noștri [...] foloseau puterea focului deja acum aproximativ 1,5 milioane de ani. Cu toate acestea, întrebarea când a reușit omul să aprindă focul în mod independent este încă intens dezbătută chiar și în rândul cercetătorilor. Mulți presupun că neandertalienii au reușit acest lucru cu ajutorul pietrelor de foc acum 40.000 de ani.”

Dacă cifrele menționate sunt corecte, strămoșii noștri ar fi folosit focul timp de aproape un milion și jumătate de ani fără să descopere cum să-l aprindă singuri. Nu este de mirare că alți oameni de știință, precum istoricul James C. Scott, estimează o dată mult mai timpurie pentru acest lucru: acum aproximativ 400.000 de ani. ^[15]

400.000 sau 40.000 de ani? În spatele acestei neclarități remarcabile de 360.000 de ani se ascunde o problemă fundamentală a cercetării primelor noastre etape de dezvoltare: despre cea mai mare parte a existenței ființelor din ce în ce mai umane, presupunem multe, dar *știm* extrem de puțin.

Nicio afirmație reprezentativă

În cartea publicată în 2021, *Anfänge. Eine neue Geschichte der Menschheit* (Începuturi. O nouă istorie a umanității), antropologul David Graeber și arheologul David Wengrow rezumă stadiul actual al cercetării. Ei scriu: Pentru preistoria noastră timpurie,

„nu există aproape nicio descoperire. Astfel, există [...] mii de ani în care singurele dovezi disponibile ale activităților hominidelor constau într-un singur dinte sau poate câteva așchii de silex cioplite. [...] Cum arătau aceste societăți umane primitive? Ar trebui să fim sinceri și să recunoaștem că nu avem nici cea mai mică idee. [...] În ceea ce privește majoritatea perioadelor, nici măcar nu știm cum erau construiți oamenii sub laringe, ca să nu mai vorbim de pigmentare, alimentație și toate celelalte.”^[16]

În 2024, arheologul Harald Meller, istoricul Kai Michel și biologul evoluționist Carel van Schaik au confirmat: „Avem de-a face cu un număr extrem de mic de oase umane conservate.”^[17] O estimare citată de ei a ajuns la 3.000 de „rămășițe ale Homo sapiens, vechi de peste 10.000 de ani”. ^[18]

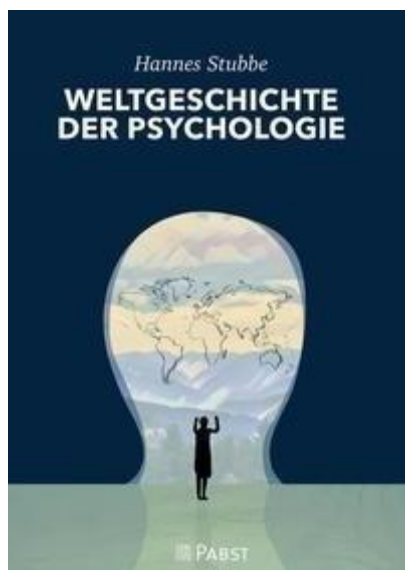
Pentru numărul total de oameni preistorici, primitivi, timpurii și actuali care au populat Pământul până în acel moment, există o estimare – în mod inevitabil extrem de speculativă – de peste șapte miliarde.^[19] Deoarece populația de ființe asemănătoare omului a crescut inițial aparent foarte lent, marea majoritate a acestora aparțineau grupului Homo sapiens.^[20]

Din miliarde de indivizi împrăștiați pe jumătate din Pământ, au rămas câteva mii de rămășițe, dintre care, cu trecerea timpului, sunt din ce în ce mai puține de găsit: acest lucru ilustrează cât de șubrede sunt *toate* concluziile generalizate despre primele ființe umane și oamenii timpurii. Nu se poate vorbi despre faptul că părți ale scheletului câtorva indivizi ar fi reprezentative pentru grupuri mari de oameni vii.

Oroarea și durerea pe care le-au provocat aceste descoperiri nu pot fi comparate cu nimic. Deci nici despre faptul că erau belicoși sau pașnici.

Primele „mărturii directe pentru ceea ce numim astăzi [...] „cultură” nu datează „de mai mult de 100.000 de ani”. Și abia de aproape 50.000 de ani astfel de mărturii apar treptat mai frecvent. ^[21]

Cu toate acestea, Homo sapiens exista deja de cel puțin 250.000 de ani. Dar chiar și ceea ce credem că știm despre starea psihică, motivele, obiectivele și comportamentele sociale ale oamenilor din acești 250.000 de ani se bazează – cu excepția ultimelor cinci milenii – aproape exclusiv pe *ipoteze* mai mult sau mai puțin plauzibile.

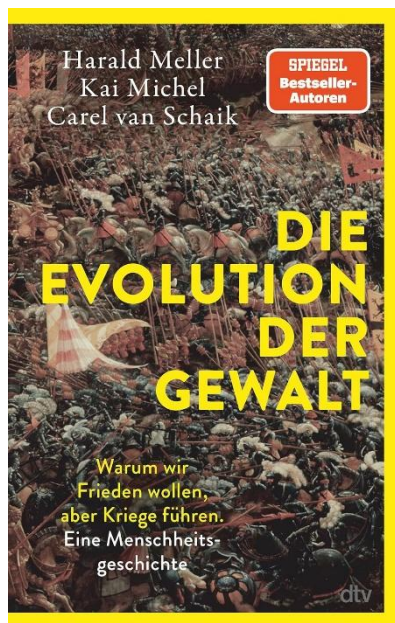

Cât de provizorii sunt aceste ipoteze a revelat încă o dată știrea din 6 iunie 2023, potrivit căreia acum 200.000 de ani strămoșii asemănători oamenilor ar fi îngropat membrii familiei lor. Până acum, acest lucru era atribuit doar neandertalienilor și Homo sapiens – și asta doar de 100.000 de ani. Aceste descoperiri, se spune în știre, „pun sub semnul întrebării înțelegerea actuală a evoluției umane, conform căreia doar dezvoltarea creierelor mai mari a permis activități complexe, cum ar fi îngroparea morților”.^[22]

O sinteză compactă a descoperirilor arheologice timpurii și a ipotezelor derivate din acestea se găsește în cartea *Weltgeschichte der Psychologie* (Istoria mondială a psihologiei), scrisă de psihologul și antropologul Hannes Stubbe.^[23]

Grijă în loc de crimă

R. Brian Ferguson, un alt antropolog, a examinat sute de schelete de Homo sapiens vechi de peste 10.000 de ani, găsite în diverse situri arheologice, pentru a vedea dacă prezintă leziuni cauzate de violență interpersonală. Rezultatul: acest lucru s-a întâmplat doar în cazul a aproximativ trei duzini dintre ele. Cu alte cuvinte, el nu a găsit dovezi arheologice ale existenței războiului în perioada de acum mai bine de 10.000 de ani. În plus, actele de violență nu trebuie să fi fost comise în mod intenționat.^[24]

De fapt, există dovezi ale actelor de violență interpersonală și în preistorie; cele mai vechi datează de acum aproximativ 430.000 de ani.^[25] După ce Meller, Michel și van Schaik au cercetat în cartea lor *Die Evolution der Gewalt* (Evoluția violenței) întreaga perioadă de trei milioane de ani de la apariția speciei Homo, „fără a omite nicio urmă semnificativă”, ei concluzionează: „Nu există nici măcar o mână de dovezi care să ateste uciderea intenționată a oamenilor.”^[26]

Dar chiar dacă aceste ucideri ar fi fost crime, ceea ce nu poate fi clarificat în lipsa unor martori oculari, o crimă nu este un război. Și un singur criminal – despre care, spre deosebire de victimă, nu se pot obține informații – nu poate fi considerat reprezentativ pentru populația umană din acea perioadă.

Harald Meller și coautorii săi observă, de asemenea:

„Dacă căutăm dovezi preistorice ale războiului, crimelor și omuciderilor, descoperim în schimb indicii de îngrijire și grijă.

Descoperirile paleoarheologice atestă: oamenii s-au ajutat și s-au sprijinit reciproc, altfel multe leziuni ar fi echivalat cu o condamnare la moarte.”

Ca exemplu, ei menționează un neandertalian, decedat tot în urmă cu aproximativ 430.000 de ani, care suferea de „o serie întreagă de boli degenerative, traume, scurtarea brațului drept și, probabil, orbire la ochiul stâng, precum și hipoacuzie severă”, dar care a ajuns totuși la vârsta de „patruzeci până la cincizeci de ani” – ceea ce era posibil doar cu „sprijinul zilnic” al grupului său, inclusiv tratarea rănilor. [r]” din partea grupului său, inclusiv tratarea rănilor.^[27]

Criterii pentru „război”

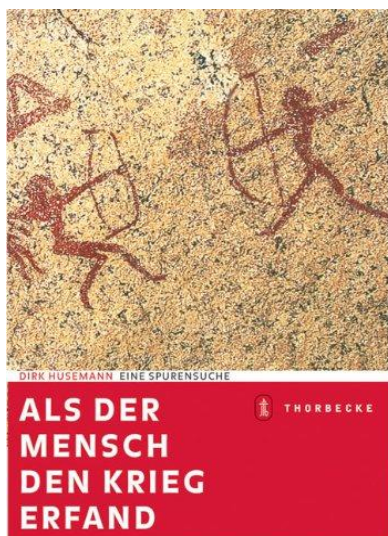
În plus, nu orice act de violență interpersonală intenționată, și nici măcar orice conflict armat, constituie un război. Pentru a consulta din nou Wikipedia:

„O provocare fundamentală în clasificarea războaielor este întrebarea când un război poate fi numit astfel. Din punct de vedere politic și științific, se face adesea distincția între conflict armat și război. Un conflict armat este considerat o ciocnire armată sporadică, mai degrabă întâmplătoare și fără motive strategice, între părțile beligerante.” [28]

În „proiecte de cercetare de amploare”, se mai precizează, „numărul de 1.000 de morți pe an este considerat un indicator aproximativ al faptului că un conflict armat se transformă în război”. Alte „definiții ale războiului” cereau, în plus, „un minim de acțiune continuă de planificare și organizare din partea a cel puțin uneia dintre părțile adverse” sau „ca cel puțin una dintre părțile beligerante să fie un stat care participă la conflict cu forțele sale armate”. [29]

O descoperire considerată mult timp ca fiind cea mai veche dovadă a unui conflict armat îndeplinea, în cel mai bun caz, doar parțial criteriile menționate mai sus. R. Brian Ferguson relatează despre săpăturile arheologice din Sudanul de astăzi:

„Acest cimitir, cunoscut sub numele de situl 117, a fost descoperit la mijlocul anilor 1960 în cadrul unei expediții conduse de Fred Wendorf, arheolog la Southern Methodist University din Dallas, Texas, și are, conform estimărilor aproximative, o vechime cuprinsă între 12.000 și 14.000 de ani. Acesta conținea 59 de schelete bine conservate, dintre care 24 au fost găsite în strânsă legătură cu bucăți de piatră, interpretate ca fiind părți de proiectile.” [30]

Până în prezent, au fost găsite acolo 61 de cadavre de vârste diferite și de ambele sexe; 41 de schelete prezintă leziuni. [31] Cu toate acestea, nu s-a putut stabili dacă aceste cadavre au fost îngropate în același timp sau pe parcursul mai multor ani. În cartea sa *Als der Mensch den Krieg erfand* (Când omul a inventat războiul), preistoricistul Dirk Husemann menționează că Fred Wendorf a descoperit „în apropiere un alt cimitir din aceeași perioadă”, în care „niciunul dintre morți nu prezenta leziuni”. Prin urmare, s-a considerat posibil ca în situl 117 să fi fost îngropați în mod intenționat „doar cei care au murit de moarte violentă”. [32] Între timp s-a descoperit că „mulți dintre acești oameni prezentau leziuni” – în majoritatea cazurilor provocate de săgeți sau sulițe – „care se vindecaseră deja la momentul morții”; [33] acest lucru era valabil pentru trei sferturi dintre adulți.

Prin urmare, concluzia lui Dirk Husemann pare corectă: un

masacru este „de exclus”. [34]

Cu toate acestea, aceste descoperiri „violență interpersonală recurentă”. [35]

5,988 milioane de ani fără dovezi de război

Dar chiar dacă am vrea – în ciuda necunoașterii complete a circumstanțelor mai detaliate – să clasificăm rănile și uciderile din Sudan de acum aproximativ 12.000 de ani ca semne de război, asta ar însemna că, pornind de la șase milioane de ani de existență a omului: Nu există dovezi de război pentru 5.988 milioane de ani, adică pentru 99,98% din această perioadă. Dacă luăm în schimb ca referință cei trei milioane de ani de la apariția primilor oameni, adică a speciei Homo, putem constata același lucru pentru 99,96% din această perioadă. Și chiar dacă luăm în comparație doar cei 300.000 de ani de existență a speciei Homo sapiens dovediți până în prezent, putem constata că pentru 96%

din durata de viață a „oamenilor anatomici moderni” nu există nicio dovadă a vreunui conflict armat. La fel de puțin pentru neandertalieni, care existau deja ca „specie independentă” cu până la 450.000 de ani în urmă.[\[36\]](#)

Harald Meller, Kai Michel și Carel van Schaik declară, de asemenea, că pentru această perioadă infinit de lungă „nu există până în prezent nicio dovadă arheologică a existenței războiului sau chiar a conflictelor sporadice între grupuri”. Arheologia vorbește aici „un limbaj clar: din punct de vedere al istoriei umanității, masacrul colectiv și organizat pare a fi un fenomen recent”.[\[37\]](#)

De ce ar fi așa, se întreabă psihologul Christopher Ryan și psihiatrul Cacilda Jethá în cartea lor *Sex. Adevărata istorie*, ar fi trebuit strămoșii noștri să întreprindă migrații istovitoare pe o planetă fertilă, în esență nelocuită[\[38\]](#), cu resurse inepuizabile[\[39\]](#), pentru a ucide alți oameni sau pentru a fi uciși ei înșiși? În acest sens, este relevant faptul că în picturile rupestre preistorice descoperite până acum, în număr de mii, nu se găsesc scene de război. [\[40\]](#)

Abia acum aproximativ 7.000 de ani au apărut mai multe morminte comune, care sunt considerate de către experți, în mare măsură, ca dovadă a unor masacre războinice.[\[41\]](#) Cele mai vechi reprezentări picturale, în care arcașii par să se înfrunte în mod ostil,[\[42\]](#) sunt atribuite în prezent unei vârste de aproximativ 5.000 de ani. [\[43\]](#)

Se poate presupune că războaiele au fost în primul rând rezultatul apariției structurilor sociale autoritare, al distribuției inegale a proprietății care a însoțit acest proces, poate alimentate în plus de catastrofele naturale și de efectele lor multiple. [\[44\]](#)

Să reținem până aici: afirmații precum cele citate la început de Barack Obama sau de „Zukunftsinstitut” („*De când există oamenii, există conflicte armate*”) nu pot fi dovedite în niciun fel și, prin urmare, sunt în același timp neștiințifice.

Cei care totuși răspândesc astfel de idei trebuie să se întrebe pe ce bază și cu ce motivație o fac. În cazul lui Obama, ideea este evidentă: prezentarea războaielor ca fiind profund umane i-a facilitat probabil să le provoace el însuși fără remușcări.

La fel, probabil că și instigatorii la război din guvernele și mass-media de astăzi au interesul să sublinieze o presupusă predispoziție înnăscută a noastră către distrugere și ucidere, sau chiar *plăcerea* de a face acest lucru, pentru a ne face să acceptăm „aptitudinea pentru război” pe care o urmăresc, după motto-ul: „Oricum asta vreți!”

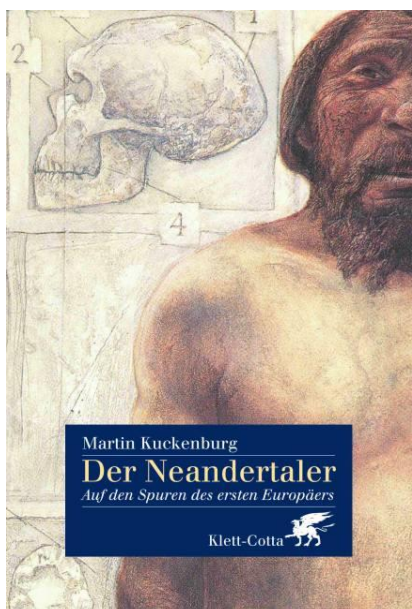
În principiu, se aplică următorul principiu: cine crede în natura distructivă înnăscută a omului, se scutește de întrebarea iritantă care îi face pe oameni „răi”.

Limitele cunoașterii

Lipsa posibilităților de evaluare obiectivă a istoriei timpurii a umanității înseamnă, desigur, în același timp: Nu putem dovedi niciun început *pașnic* al umanității, niciun stadiu inițial paradisiac, comunist sau matriarhal. În 1996, după cercetări aprofundate, arheologii Brigitte Röder, Juliane Hummel și Brigitta Kunz au ajuns la concluzia că matriarhatul „nu poate fi nici dovedit, nici infirmat cu ajutorul surselor arheologice. Una dintre cele mai mari probleme ale arheologiei este că, până în prezent, nu deține cheia către lumea ideilor societăților din trecut”. [\[45\]](#)

Pentru ultimii 50.000 de ani, desenele rupestre și reprezentările figurative – care necesită interpretare – oferă o perspectivă asupra acestei lumi mentale. Cu toate acestea, o „cheie” mai fiabilă

s-a dezvoltat abia odată cu posibilitatea de a consemna limbile scrise într-un mod durabil, de exemplu sub formă de scriere cuneiformă – adică acum aproximativ 5.000 de ani. [46] Faptul că nici această cheie nu este perfectă, că transmisiunile scrise sunt adesea eronate, distorsionate și aproape întotdeauna incomplete, este subliniat de afirmația justificată că istoria este scrisă de *învingători*. În cazul celebru al Insulei Paștelui, cuceritorii și negustorii de sclavi au fost cei care au atribuit localnicilor distrugerile pe care ei înșiși le-au provocat și inițiat. [47]

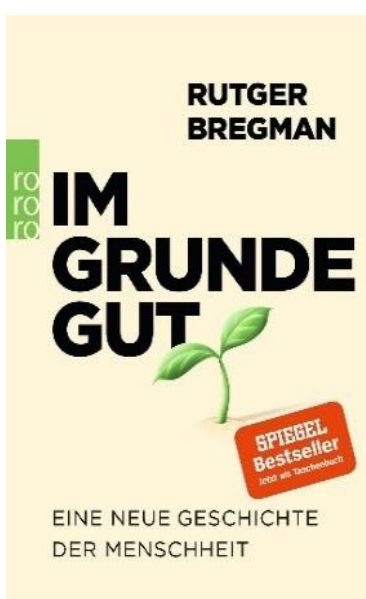

Difamările culturilor „primitive” se regăsesc adesea în analiza istorică. Astfel, neandertalienii au fost și sunt încă descriși ca „extraterestri musculoși, „limitați din punct de vedere intelectual și greu de întrecut în ceea ce privește prostia și lipsa de cultură” [48] – deși numeroase descoperiri confirmă de mult timp că această specie umană, dispărută acum aproximativ 40.000 de ani, era egală cu Homo sapiens în toate aspectele esențiale, la fel de „umană” și, în unele cazuri, s-a amestecat cu aceasta prin reproducere. [49] Hannes Stubbe observă: Chiar dacă unor oameni de știință „le este greu să recunoască acest lucru, astăzi trebuie să acceptăm neandertalienii ca fiind oameni cu drepturi depline, cu toate funcțiile, puterile și competențele intelectuale, psihice și sociale [...]”. [50] În plus, neandertalienii aveau un creier mai mare decât al nostru... [51]

Martin Kuckenburg a redat dreptatea neandertalienilor ca „primii europeni” în mai multe publicații. [52]

În ceea ce privește tema „aptitudinii pentru război”, merită menționate alte două exemple de denaturare a realității. Doar o manipulare flagrantă a datelor, dezvăluită între timp în detaliu [53], i-a permis psihologului Steven Pinker să afirme că, în trecut, „violența colectivă [...] a existat întotdeauna și pretutindeni” [54] – și să deducă din aceasta o idealizare a structurilor sociale burgheze-capitaliste. [55] Antropologul Napoleon Chagnon [56] a procedat într-un mod deosebit de îndrăzneț, oferind poporului Yanomami în 1964 topoare și macete, pentru a afirma apoi, pe baza acestor informații și a diverselor declarații false, în bestseller-urile sale, că aceștia sunt extrem de violenți. În 1995, yanomami i-au interzis accesul pe teritoriul lor din cauza calomniilor sale continue. [57]

Dar Chagnon, și cu atât mai mult Pinker, continuă să fie considerați martori cheie ai brutalității popoarelor indigene și ai răutății congenitale.

Istoricul Rutger Bregman a adunat exemple care demonstrează falsitatea „narațiunii standard” despre „sălbaticul rău”, pe care doar o civilizație „bună” (occidentală) îl poate face social acceptabil, și a analizat critic experimente, studii și publicații pretins științifice despre imaginea omului.

El ajunge la concluzia că omul este – așa cum sugerează și titlul cărții sale – „în esență bun”. [58]

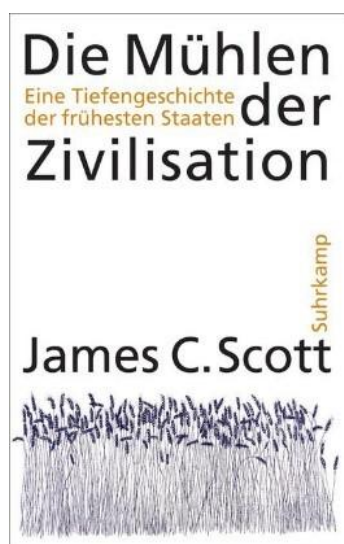
Lipsa datelor serioase despre (pre)istoria umanității înseamnă că nu putem răspunde la întrebarea dacă suntem războinici înnașcuți? Ba da, putem.

O predispoziție înnașcută pentru război și ucidere ar trebui să se manifeste întotdeauna și pretutindeni – chiar dacă numai prin faptul că trebuie suprimată permanent. Pentru a respinge ca inadmisibilă afirmația că suntem războinici înnașcuți, trebuie doar să demonstrăm că a fost sau este posibil și altfel. Pentru ultimele milenii, acest lucru este perfect posibil. [59]

Vânători și culegători

În ceea ce privește strămoșii noștri apropiați, care erau vânători și culegători – adesea denumiți „vânători-culegători” –, Harald Meller, Kai Michel și Carel van Schaik susțin că trebuie „îngropată prejudecata care îi revine lui Thomas Hobbes[60]”, potrivit căreia viața lor ar fi fost „singuratică, mizerabilă, dezgustătoare, animalică și scurtă”. [61] Se pare că erau mai înalți „decât omul mediu de astăzi”, iar speranța lor de viață ar fi putut fi, potrivit lui Christopher Ryan și Cacilda Jethá, între 70 și 90 de ani. Și antropologul Robert Edgerton consideră că în Europa „populațiile urbane au atins probabil longevitatea vânătorilor și culegătorilor abia la mijlocul secolului al XIX-lea sau chiar al XX-lea”. [62] Acești nomazi erau aparent „perfect adaptați la mediul lor de viață” și probabil nu aveau niciun motiv să declanșeze conflicte din cauza lipsei resurselor. [63]

Acest lucru este indicat și de cercetările privind „148 de evenimente agresive mortale” în 21 de comunități de vânători-culegători din trecut și din prezent, efectuate de antropologul Douglas P. Fry împreună cu filosoful Patrik Söderberg. [64] Ei rezumă rezultatele astfel: motivul acestor decese era de obicei unul personal, precum gelozia sau răzbunarea, rareori o dispută familială și „și mai rar” un conflict „între comunități politice sau război”. În aproximativ jumătate din comunități nu au existat „evenimente mortale în care să fi fost implicat mai mult de un autor”. [65]

Ordinele de vânători-culegători nu au existat doar *înainte*, ci *împreună* cu statele fondate pentru prima dată în urmă cu aproximativ 6.000 de ani. [66] După cum arată James C. Scott în cartea sa *Die Mühlen der Zivilisation*[67] (Morile civilizației), această coexistență se datora nu în ultimul rând faptului că viața de vânător-culegător rămânea o alternativă atractivă la sedentarism. În așezările fortificate, speranța și calitatea vieții nu au crescut inițial, ci *au scăzut*. Printre altele, deoarece conviețuirea strânsă a oamenilor între ei și cu animalele domestice provoca epidemii și deoarece oamenii erau acum obligați să-și procure tot ceea ce era necesar pentru viață în principal dintr-un singur și același loc.

Dar și în marile orașe în formare existau exemple de conviețuire pașnică. Una dintre aceste așezări era Catal Hüyük (sau Çatalhöyük) din Anatolia, [68], care a existat timp de aproximativ 1.500 de ani, începând cu aproximativ 7.400 î.Hr., avea o suprafață de până la 13

hectare și câteva mii de locuitori. Accesul la hrană și posesia materială erau aparent distribuite în mod egal, nu există indicii privind existența unei autorități centrale de ordine, cu atât mai puțin a unei autorități de presiune, și nici privind crime violente sau lupte mortale.

Cu toate acestea, doar 5% din această așezare a fost explorată arheologic până în prezent. [69] Cu toate acestea, și acest lucru este un indiciu puternic că războaiele NU sunt o constantă a umanității.

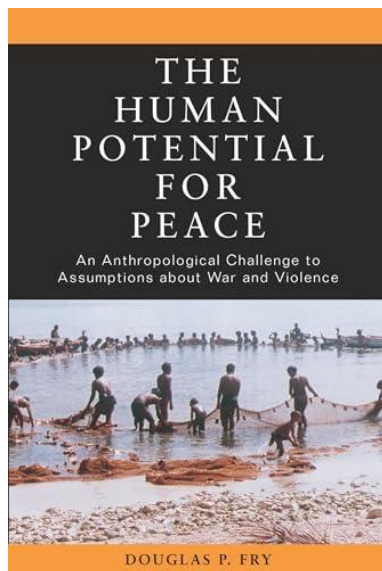
Cercetările etnologice care se întind până în prezent *demonstrează*, de asemenea, că reprezentanții speciei Homo sapiens pot conviețui bine împreună pentru o lungă perioadă de timp.

Învățând de la cele mai pașnice societăți

În 2021, Douglas P. Fry, care cercetează de mult timp oportunitățile de menținere a păcii[70], și psihologul social Peter T. Coleman au prezentat într-un articol „Proiectul Păcii Durabile” (Sustaining Peace Project)[71]. Din 2014, grupul lor format din psihologi, antropologi, filosofi, astrofizicieni, specialiști în științe ale mediului și politice, experți în informații și comunicare se străduiește să „o înțeleagă mai cuprinzătoare și mai precisă a păcii durabile”. Contrar reprezentărilor obișnuite din mass-media, scriu Coleman și Fry, există până în prezent o multitudine de societăți care trăiesc în pace în interiorul granițelor lor și cu vecinii lor „de 50, 100 sau chiar câteva sute de ani”.

Acest lucru contrazice „convingerea că oamenii sunt programați din natură pentru război”. [72]
Printre exemple, ei menționează cele zece triburi vecine din cursul superior al râului Xingu din Brazilia, cantoanele elvețiene și uniunea irochezilor.

Ei au putut identifica următoarele elemente ca fiind deosebit de favorabile păcii: o identitate comună superioară/activități și instituții colective care unesc/norme, valori, ritualuri și simboluri îndreptate împotriva războiului/un „limbaj al păcii” în mass-media, dacă există/politicieni, antreprenori, clerici și activiști care contribuie la dezvoltarea și realizarea unei viziuni de pace. [73]

Acest lucru ridică întrebarea ce anume dintre aceste elemente există astăzi în Germania sau în UE. Coleman și Fry clasifică și UE ca o societate iubitoare de pace. Dar articolul lor datează din 2021...

Pentru aprofundare, pe site-ul web al *Sustaining Peace Project* [74] se recomandă lectura cărții lui Fry: *The Human Potential for Peace*.

Anatomia distructivității umane

Încă din 1973, psihanalistul și cercetătorul social Erich Fromm a compilat rapoarte despre diferite etnii și calitatea relațiilor lor sociale. În lucrarea sa revoluționară *Anatomia distructivității umane* [75] se poate citi că, încă în a doua jumătate a secolului al XX-lea, existau comunități sociale stabile, pașnice, adesea orientate matriarhal, în care nu era necesar să se reprime un presupus instinct de ucidere. [76] Fromm rezumă:

„Deși observăm în toate culturile că oamenii se apără împotriva amenințărilor la adresa vieții lor luptând (sau fugind), distructivitatea și cruzimea sunt atât de minime în multe societăți, încât aceste mari diferențe nu ar putea fi explicate dacă am avea de-a face cu o pasiune „înnăscută”. [77]

Cartea lui Fromm oferă, în plus, cea mai cuprinzătoare compilație de argumente din psihanaliză, psihologie (socială), paleontologie, antropologie, arheologie, neurofiziologie, psihologia animalelor și istorie, care susțin tendința înnăscută a omului spre cooperare și pașnicitate.

Voi selecta doar câteva dintre punctele care au legătură directă cu tema noastră:

- Agresivitatea în sine, derivată din latinescul „aggrederere” = a te apropia de cineva sau de ceva, a ataca ceva, nu este doar ceva rău, ci o componentă vitală și sănătoasă a repertoriului nostru de acțiuni. Numai cu ajutorul ei sunt posibile delimitarea, impunerea, afirmarea și apărarea de sine. Încă de la începutul vieții noastre, avem nevoie de această abilitate pentru a ne împinge prin canalul îngust al nașterii, pentru a veni pe lume. Atât animalele, cât și oamenii au capacitatea de a fi agresivi în sensul sănătos al cuvântului. Aceasta este întotdeauna legată de situații amenințătoare sau provocări. Presupunerea privind existența unui *instinct de agresivitate* (Konrad Lorenz) sau chiar a unui instinct de moarte (Sigmund Freud) sunt speculații fără temei. [78]

- În anumite circumstanțe, comportamentul agresiv poate fi asociat cu distrugerea, de exemplu atunci când un leu prinde o antilopă sau când oamenii ucid în legitimă apărare. Dar la animale, precum și la oamenii suficient de sănătoși psihic, această distrugere nu devine niciodată un scop în sine.

- Nici animalele, nici oamenii sănătoși psihic nu se comportă sadic, ostil față de viață, brutal cu plăcere. Numai oamenii distruși, grav tulburați psihic, vor război.

- Omul este capabil să anticipeze mental atât amenințările reale, cât și cele ireale, doar sugerate. Chiar și acestea din urmă pot declanșa la el agresivitate sau distrugere bazate biologic, care servesc conservării speciei sau autoconservării. Acest lucru a fost – și este – folosit în multe cazuri de elitele puterii pentru a genera disponibilitate pentru război în masă.

- O existență percepută ca fiind semnificativă, relații interumane împlinite, dar și psihoterapia profundă pot ajuta la atenuarea sau vindecarea efectelor socializării care duce la distructivitate. [79]

Dacă venim pe lume ca potențiali ucigași poate fi verificat și pe baza *curriculumului individual*. *Predestinate pentru aceasta sunt biografiile persoanelor care au comis crime grave, precum declanșarea războiului și uciderea în masă.*

Goebbels

Joseph Goebbels, [80] născut în 1897, a devenit ministru al propagandei naziste și unul dintre principalii responsabili pentru incitarea la război antisemită, anticomunistă și antisovietică a statului nazist.

Entuziast în copilărie și adolescență, Goebbels scria poezii, piese de teatru și piese pentru pian, citea, printre alții, Gottfried Keller, Theodor Storm, Schiller și Goethe, se îndrăgostea și spera la o viață plină de iubire și recunoaștere.

Faptul că această speranță a eșuat în mod vizibil a fost cauzat de piciorul său strâmb, apărut în copilărie, sau mai bine zis, de reacțiile negative la această handicap. Pentru părinții săi catolici stricți, acesta reprezenta o „blestem”, care trebuia negat. În rândul rudelor și colegilor de școală, aceasta a provocat aversiune și chiar dezgust, iar mai târziu și în rândul unor femei pe care le dorea.

Cu timpul, în locul iubirii neîmplinite pentru alte persoane, în prim-plan a trecut obiectul de substituție „patria”. Totuși, încă în 1919, la vârsta de 22 de ani, Goebbels, cu o mentalitate „populistă”, a aplicat cu succes pentru un doctorat la un profesor evreu și a apreciat că acesta era „un om extrem de amabil” și „prevenitor”. [81] În 1920, el a reflectat astfel asupra revoltei „de stânga” inițial victorioase din Germania de Vest împotriva Freikorps-ului reacționar și a Reichswehr-ului: „Revoluția roșie în regiunea Ruhr [...]. Sunt entuziasmat de la distanță”. [82]

În căutarea unui „geniu” care să-l salveze pe el și Germania, a auzit pentru prima dată de Adolf Hitler în 1921 – și a fost dezamăgit. A scris: „Când văd o cruce zigzagată, îmi vine să fac caca.” [83]

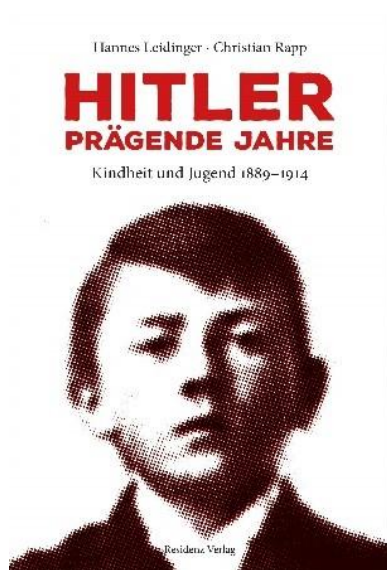
Au urmat însă frustrări profesionale și private, șomaj, foame, nesiguranță existențială, [84] iar problemele psihice s-au înmulțit: sentimente de inutilitate, gânduri suicidale, abuz de alcool, crize nervoase. Acum, „fazele de depresie profundă” alternau cu „izbucniri de voință fanatică”. [85]

În 1922, a aflat de la logodnica sa că era „pe jumătate evreică” și, deși a fost iritat, nu a pus capăt relației. [86] În 1924, încă mai putea găsi aspecte pozitive în „Capitalul” lui Karl Marx. [87]

Însă, treptat, a căzut complet sub vraja ideologiei național-socialiste și a cultului liderului, nu în ultimul rând pentru că acestea îi permiteau să-și reprime sentimentele de inferioritate și depresia. Acum, după cum scria el, „sus, pe cer, se forma un nor alb în formă de cruce zigzagată”. [88] Adevăratul adept necondiționat al lui Hitler era gata.

Acest proces a durat însă aproape 30 de ani.

Hitler

Puțin despre altcineva există atât de multe publicații ca despre Adolf Hitler. În 2020 s-a adăugat o carte care adună cunoștințele actuale despre copilăria și tinerețea sa: *Hitler – Prägende Jahre* (Hitler – Anii formativi). [\[89\]](#)

Din aceasta se poate deduce încă o dată: adolescentul Adolf era în mod evident din ce în ce mai marcat de probleme de stimă de sine compensate prin idei de măreție; de asemenea, perseverența, încăpățănarea și agresivitatea verbală au crescut. Totuși, acest lucru nu era de mirare și nici o raritate, având în vedere tratamentul tipic pentru acea vreme, parțial brutal și opresiv, la care erau supuși copiii și adolescenții, tratament la care a fost supus și el.

Și: Hitler a reușit să-și păstreze mult timp o altă latură, și anume capacitatea de a vibra emoțional. Medicul evreu Eduard Bloch, care încercase în zadar să o salveze pe mama lui Hitler, pe atunci în vârstă de 18 ani, de la moartea cauzată de cancer, a descris zeci de

ani mai târziu cum îl percepea pe fiul acesteia în ziua morții mamei sale:

„Adolf, al cărui chip trăda oboseala unei nopți nedormite, stătea lângă mama sa. Pentru a păstra o ultimă amintire despre ea, o desenase [...]. În cariera mea, nu am văzut pe nimeni atât de distrus de durere ca Adolf Hitler. [...] Nimeni nu ar fi putut bănui atunci că el va deveni întru chiparea tuturor relelor.”[\[90\]](#)

Nici măcar Goebbels sau Hitler nu pot fi considerați monștri născuți, care ar fi avut „aptitudini pentru război” din naștere.

Uneori, studiul soldaților poate fi o sursă de speranță. Expertul militar american Dave Grossman demonstrează că „cea mai mare provocare a armatelor este să depășească reticența soldaților de a ucide alți oameni.” „Inhibiția de a ucide” poate fi eliminată doar prin „antrenament intens și instruire specifică”. În cel de-al Doilea Război Mondial, soldații americani erau atât de puțin pregătiți să ucidă, „încât doar 15-20% dintre infanteriști au tras măcar un foc”. [\[91\]](#)

Concluzie

1) Afirmația că oamenii au purtat întotdeauna războaie nu are nicio bază științifică, este neserioasă și înșelătoare.

2) Întrebarea dacă suntem „războinici înnașcuți”, dacă „aptitudinea pentru război” face parte din natura umană, poate fi foarte bine studiată din punct de vedere științific – și poate primi un răspuns clar NEGATIV.

Cei care au copii sau care au un contact suficient de intens cu copiii mici pot să se gândească în acest moment dacă îi percep pe acești copii ca fiind agresivi fără motiv sau chiar distructivi – ca „războinici înnașcuți”, cărora li se poate atribui o disponibilitate de a ucide. Există acum numeroase descoperiri din diferite domenii științifice care demonstrează că venim pe lume cu potențialul de a avea un comportament prosocial, de a iubi, de a fi prietenoși, de a coopera și de a fi pașnici. [\[92\]](#) Și acest potențial ne îndeamnă să ne realizăm! Chiar și politicienii care astăzi provoacă din nou război și crime în masă, chiar și cei care comit aceste crime, s-au născut acum câțiva ani ca oameni buni.

Cu alte cuvinte: toți avem toate condițiile necesare pentru a fi oameni buni într-o societate bună.

Pe baza acestui lucru, este posibilă o speculație plauzibilă despre începuturile umanității. O teză acceptată astăzi de mulți oameni de știință este aceea de a presupune o „unitate psihică” pentru toți reprezentanții speciei Homo sapiens – la care se poate adăuga și neandertalul. Cu alte cuvinte: de când există oamenii „moderni”, aceștia dispun de înclinații psihice similare. Graeber și Wengrow^[93] scriu „că un om care trăiește din vânătoarea de elefanți sau din culegerea de muguri de lotus poate fi la fel de analitic, critic, sceptic și inventiv ca cineva care își câștigă banii ca șofer sau ospătar sau care conduce o facultate universitară”.

Se poate presupune, așadar, că nici strămoșii noștri îndepărtați nu erau la fel de belicoși cum suntem noi din naștere.

Și astăzi?

Dacă există în noi potențialul de a fi oameni buni într-o societate bună, de ce nu se dezvoltă acest potențial?

Pentru că nu trăim într-o societate bună.

Copiii nu sunt în niciun fel mai puțin valoroși decât adulții. Însă, în comparație cu aceștia din urmă, ei au foarte puține posibilități de a decide singuri asupra condițiilor lor de viață. Într-o lume ca a noastră, caracterizată de ierarhii autoritare, exploatare, opresiune, control familial și statal și distrugerea mediului, există puțin spațiu pentru dezvoltarea copiilor sănătoși din punct de vedere psihic.

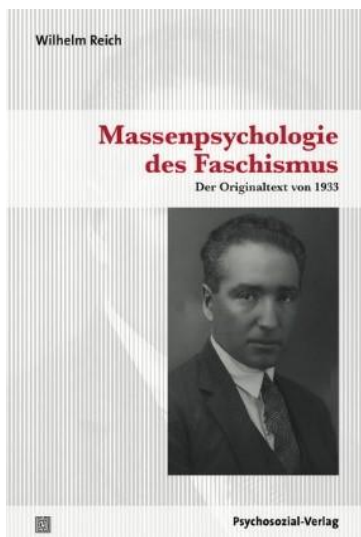
Suferințele și lipsurile care rezultă din aceasta, nevoile lor adesea nesatisfăcute provoacă tristețe, durere și furie – care, de regulă, nu pot fi exprimate în mod adecvat față de persoanele care îi educă. Prin urmare, acestea se acumulează până când ating proporții distructive – ceea ce mai târziu se intensifică prin umilințe la școală, în timpul formării profesionale, în sfera profesională și la locul de muncă.

Deoarece, de obicei, astfel de sentimente acumulate nu pot fi exprimate în mod oficial – cu excepția cazului în care, de exemplu, cineva devine soldat –, ele sunt ascunse în spatele unei fațade de conformism social, politețe și amabilitate. Astfel se formează – încă – „caracterul autoritar” care se înclină în fața superiorilor și îi calcă în picioare pe inferiori. ^[94]

Și acest lucru are consecințe extrem de îngrijorătoare pentru întreaga structură socială. Emoțiile distructive nu sunt doar prezente permanent în mod subliminal; ele pot izbucni din ascunzătoarea lor în orice moment, dacă se ivește ocazia. Acest lucru este cu atât mai ușor cu cât mass-media și politica pun la dispoziție ca ținte sociale mai slabe sau „străini” demonizați. În Germania, aceștia erau în trecut evreii, comuniștii și rușii – iar în prezent sunt din nou rușii și, în curând, probabil și chinezii. ^[95]

În acest fel, prin socializarea în masă a structurilor psihice distructive și manipularea mediatică, s-a încercat și se încearcă în continuare să se antreneze oamenii pentru „capacitatea de a face război”. Cu cât suntem mai agresivi și mai afectați în ceea ce privește stima de sine, cu atât suntem mai utili pentru orice fel de scopuri distructive – fie că acestea sunt acoperite de ideologii naționaliste, neofasciste, fundamentaliste, imperialiste, distrugătoare de mediu, ostile copiilor, femeilor, homosexualilor sau străinilor.

Dacă furia explozivă acumulată în masă primește o supapă, atitudinile sunt interschimbabile: terorismul și crima pot fi comise atât cu alibiul ideologiei „de dreapta”, cât și cu cel al ideologiei „de stânga”, în numele lui Dumnezeu, pentru salvarea lui Allah, în favoarea unei dictaturi ecologice sau – cum se întâmplă în prezent – ca parte a fericirii mondiale „bazate pe reguli” a neoliberalismului occidental.

Psihanalistul Wilhelm Reich a descris procesul de principiu în 1933 în lucrarea sa *Psihologia de masă a fascismului*: reprimarea copiilor îi face „temători, timizi, fricoși în fața autorității, cuminți și educabili în sensul burghez”. Copiii trec mai întâi prin „statul autoritar în miniatură al familiei, [...] pentru a se putea integra mai târziu în cadrul social general”.

Energia vitală acumulată, care, după ce a suferit acest proces de educare, nu mai poate fi eliberată în mod natural, caută acum supape de substituție, se revarsă în agresivitatea naturală și o intensifică astfel „până la sadismul brutal, care constituie o parte esențială a bazei psihologice de masă a războiului pus în scenă de câțiva oameni din interese imperialiste”. Omul astfel deformat psihic „acționează, simte și gândește” contrar intereselor sale de viață. [96]

Astfel suntem FĂCUȚI „războinici”.

Dar, deoarece este în natura noastră să fim pașnici, solidari și prosociali – nu putem fi „umani” fără alți oameni, nici nu putem exista fără ei la începutul vieții noastre –, faptul de a fi pregătiți pentru „război” ne îmbolnăvește.

Alternative, perspective

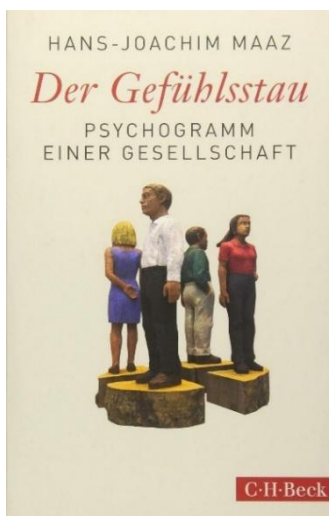
Rămâne întrebarea: ce trebuie să se întâmple pentru ca oamenii să redevină atât de pașnici pe cât sunt la naștere – sau, și mai bine, pentru ca ei să poată rămâne la fel de pașnici?

Deoarece m-am exprimat deja de multe ori pe această temă, [97] voi fi foarte succint.

Avem în continuare nevoie de o schimbare radicală a condițiilor economice și politice, de o ieșire din structura noastră socială neoliberală-capitalistă, care devine din ce în ce mai distructivă. Totuși, acest lucru nu este suficient, așa cum a demonstrat în special experimentul eșuat al „socialismului real”. La aceasta trebuie să se adauge o revoluție *psihosocială*.

Wilhelm Reich a sintetizat în 1934 contextul care stă la baza acestui lucru:

„Dacă se încearcă schimbarea structurii oamenilor, societatea se opune. Dacă se încearcă schimbarea societății, oamenii se opun. Acest lucru arată că niciuna dintre ele nu poate fi schimbată separat.” [98]

Pentru prezentul nostru, acest lucru s-ar putea concretiza astfel: adulții ar trebui – nu în ultimul rând prin utilizarea cunoștințelor psihoterapeutice – să lucreze la tulburările psihice socializate ale lor și, în același timp, să se asigure că copiii și nepoții lor nu vor dezvolta aceste tulburări.

Psihanalistul Hans-Joachim Maaz a introdus – printre altele în cartea sa *Der Gefühlsstau* [99] – un concept corespunzător de „cultură terapeutică” în perioada de tranziție a RDG și l-a dezvoltat între timp în „cultura relațiilor” [100].

A însoți copiii cu dragoste în viață, a tinde activ spre parteneriate bune și egale, spre o sexualitate împlinită și spre sănătate psihică, a denunța normele autoritare, ostile vieții sau chiar incitatoare la război din familie, școală, profesie, mass-

media, biserică, politică și stat și căutarea de persoane cu aceeași mentalitate cu care să se poată opune – toate acestea au căpătat între timp o importanță și o relevanță și mai mare. [101]

Cea mai concisă descriere a obiectivului pe termen lung al acestor eforturi provine de la Erich Fromm: o „societate sănătoasă”, „în care nimeni nu mai trebuie să se simtă amenințat: nici copilul de către părinți, nici părinții de către cei care stau deasupra lor, nici o clasă socială de către alta, nici o națiune de către o superputere”. [102]

Note și surse

[1] Îi mulțumesc – încă o dată – lui Jan Petzold pentru designul copertii. O versiune anterioară a acestui articol a fost publicată în 2023 pe site-ul meu web și în 2025 pe *apolut* (<https://apolut.net/sind-wir-geborene-krieger/>). La noua versiune a contribuit în mod semnificativ schimbul productiv cu preistoricistul și specialistul în științe culturale Martin Kuckenburg.

Deoarece mă bazez aici pe diferite domenii științifice pentru care nu am calificări speciale și utilizez în principal surse secundare, vă recomand să vă formați propria opinie cu ajutorul cărților menționate în text și să căutați periodic actualizări pe internet, în special în ceea ce privește descoperirile arheologice.

[2] https://de.wikipedia.org/wiki/Krieg#Ebenen_der_Kriegsf%C3%BChrung.

[3] „Războiul este tatăl tuturor, regele tuturor. Pe unii îi face zei, pe alții oameni, pe unii sclavi, pe alții liberi” (<https://de.wikipedia.org/wiki/Heraklit>).

[4] „Voi arăta mai întâi că starea oamenilor fără societate civilă (stare care poate fi numită stare naturală) nu este altceva decât un război al tuturor împotriva tuturor; și că în acest război toți au dreptul la toate” (https://de.wikipedia.org/wiki/Bellum_omnium_contra_omnes).

[5] Sigmund Freud (1930) [1929]: Das Unbehagen in der Kultur, în: GW Band 14, Fischer, p. 419–506, aici p. 471. În ceea ce privește faptul că Freud se referă în mod eronat la Hobbes și defăimează lupii, a se vedea: <https://andreas-pegiau-psychoanalyse.de/der-mensch-ist-dem-menschen-kein-wolf-ueber-eine-eklatante-freudsche-fehleistung/>.

[6] Din mai 2016, Obama era „oficial președintele SUA cu cele mai multe zile de război”. Sub guvernarea sa, SUA au dus până atunci „un total de 2663 de zile de război” (<https://www.spiegel.de/panorama/krieg-barack-obama-ist-der-us-praesident-mit-den-meisten-kriegstagen-a-00000000-0003-0001-0000-000000567071>). În plus, „uciderea cu drone a devenit doctrină de stat, iar în fiecare săptămână el semna așa-numita „listă de ucideri” (<https://www.deutschlandfunkkultur.de/drohnenkrieg-obamas-toedliches-erbe-100.html>), care a făcut victime printre mii de oameni nevinovați – sub forma „daune colaterale”.

[7] <https://www.welt.de/politik/ausland/article5490579/Seine-Rede-zum-Friedensnobelpreis-im-Wortlaut.html>.

[8] <https://www.zukunftsinstitut.de/artikel/warum-gibt-es-noch-immer-kriege/> Pe noul site web al institutului, nu am mai găsit acest articol în martie 2025.

[9] Ibid.

[10] Martin Kuckenburg (1993): Siedlungen der Vorgeschichte in Deutschland, 300000 bis 15 v. Chr. (Așezări preistorice în Germania, 300000 până în 15 î.Hr.), Dumont, p. 10.

[11] <https://de.wikipedia.org/wiki/Menschenaffen#Entwicklungsgeschichte>. Pe <https://de.wikipedia.org/wiki/Hominisation> se vorbește de cinci până la șapte milioane de ani, pe https://de.wikipedia.org/wiki/Stammesgeschichte_des_Menschen se menționează 7,9 milioane de ani. Este foarte speculativ să se dorească tragerea de concluzii despre predispozițiile psihosociale ale oamenilor de astăzi pe baza comportamentului cimpanzeilor (și bonobo) actuali: În șase milioane de ani de evoluție independentă, multe lucruri s-au putut schimba la ambele specii. Antropologul R. B. Ferguson a cercetat studiile care sugerează că cimpanzeii de astăzi sunt „mămuțe ucigașe” – ceea ce este adesea interpretat ca o moștenire a umanității. Rezultatul: din cele 27 de ucideri între indivizi din aceeași specie înregistrate sau presupuse în 18 locații de cercetare a cimpanzeilor „în totalul a 426 de ani de observații pe teren”, „15 provin din doar două situații puternic conflictuale [...]”. Restul de 417 ani de observații rezultă într-o medie de doar 0,03 ucideri pe an”. În plus, Ferguson consideră probabil ca aceste conflicte cu final fatal „să nu fie o strategie evolutivă, ci o reacție la intervențiile umane” în habitatul cimpanzeilor (<https://www.scientificamerican.com/article/war-is-not-part-of-human-nature/> traducere A.P. Cf. Martin Kuckenbug, 1999: Lag Eden im Neandertal? În căutarea primilor oameni, Econ, p. 154ff.).

[12] https://de.wikipedia.org/wiki/Stammesgeschichte_des_Menschen.

[13] https://www.mpg.de/11820357/mpi_evan_jb_2017. Dar: Deoarece „aspectul oamenilor actuali prezintă o gamă largă de variații”, „nu există un consens cu privire la ceea ce înseamnă „oameni moderni” și când apar aceștia pentru prima dată în descoperirile fosile” (G. J. Sawyer/ Viktor Deak: Der lange Weg zum Menschen. Lebensbilder aus sieben Millionen Jahren Evolution, Spektrum 2008, p. 174). În cazul hominiziilor preumane mai vechi, situația descoperirilor devine din ce în ce mai neclară. Adesea, oasele, a căror vârstă diferă cu sute de mii de ani sau ale căror locuri de descoperire sunt situate la mii de kilometri distanță, sunt asamblate pentru (re)construirea speciilor hominizi presupuse (ibid., de exemplu p. 13f.). De exemplu, mult discutatul „om Denisova” este, se spune, „dovedit cu certitudine” prin analiza ADN-ului, o falangă (vârsta: 48.000 până la 30.000 de ani), o falangă de deget de la picior (vârsta: 130.000 până la 90.900 de ani), două molare (una mai veche de 50.000 de ani, una mai tânără de 50.000 de ani), toate găsite la granița cu Kazahstanul, precum și printr-o mandibulă (vârsta: 160.000 de ani) descoperită în Tibetul chinez (<https://de.wikipedia.org/wiki/Denisova-Mensch>; <https://www.mpg.de/5018113/denisova-genom>).

[14] <https://www.planet-wissen.de/natur/energie/feuer/index.html>.

[15] James C. Scott (2019): Die Mühlen der Zivilisation. Eine Tiefengeschichte der frühesten Staaten, Suhrkamp, p. 20, cf. Hannes Stubbe (2021): Weltgeschichte der Psychologie, Pabst, p. 27.

[16] David Graeber/ David Wengrow (2021): Anfänge. Eine neue Geschichte der Menschheit, Klett-Cotta, p. 96, 98. Kuckenbug (vezi nota 11, p. 13-15) descrie în mod similar handicapurile arheologiei și paleoantropologiei.

[17] Harald Meller, Kai Michel, Carel van Schaik (2024): Die Evolution der Gewalt. Warum wir Frieden wollen, aber Kriege führen (Evoluția violenței. De ce vrem pace, dar purtăm războaie), dtv, p. 136.

[18] Ibid., p. 152.

[19] <https://www.sueddeutsche.de/projekte/artikel/wissen/acht-milliarden-menschheit-wachstum-e418385>/ Pentru ipoteze privind fluctuațiile violente ale populațiilor preistorice, a se vedea: <https://science.orf.at/stories/3221020/>.

[20] Deoarece la cele 3.000 de rămășițe se adaugă din ce în ce mai puține descoperiri de schelete pe măsură ce distanța temporală crește, numărul total nu crește semnificativ dacă se depășește cercul Homo sapiens. De asemenea, din „milioanele de neandertali” care se presupune că au trăit în total, până în prezent au fost descoperite „doar rămășițele a două-trei sute de indivizi” (Rebecca Wragg Sykes, 2022: Der verkannte Mensch. Ein neuer Blick auf Leben, Liebe und Kunst der Neandertaler, Goldmann, p. 63).

[21] Graeber/ Wengrow (ca în nota 16), p. 100f. Chiar și metoda radiocarbonică, utilizată adesea pentru datare, funcționează doar pentru ultimii 60.000 de ani:

<https://de.wikipedia.org/wiki/Radiokarbonmethode>.

[22] <https://science.orf.at/stories/3219658/>.

[23] Vezi Stubbe (ca în nota 15), p. 15–67.

[24] R. Brian Ferguson, „The Birth of War”

(https://www.naturalhistorymag.com/htmlsite/0703/0703_feature.html). Traducere A.P. Corectat la 24.5.25. Nu am inclus anterior cele 24 de victime ale violenței din sursa 117 (vezi mai jos), la care Ferguson face referire suplimentar: „În afară de Sursa 117, doar aproximativ o duzină de schelete de Homo sapiens vechi de 10.000 de ani sau mai mult, din sute de antichități similare examinate până în prezent, prezintă indicii clare de violență interpersonală.”

[25] https://www.researchgate.net/figure/Cranium-17-bone-traumatic-fractures-A-Frontal-view-of-Cranium-17-showing-the-position_fig4_277326376; <https://www.20min.ch/story/cranium-17-das-aelteste-mordopfer-der-geschichte-162218687169>.

[26] Meller et al (ca în nota 17), p. 146.

[27] Ibid., p. 139.

[28] <https://de.wikipedia.org/wiki/Krieg>.

[29] Ibid.

[30] R. Brian Ferguson (ca în nota 24)). Traducere A.P.

[31] <https://www.scinexx.de/news/geowissen/kein-steinzeit-krieg-in-jebel-sahaba/>.

[32] Dirk Husemann (2005): Als der Mensch den Krieg erfand, Thorbecke, p. 34.

[33] Ca în nota 31.

[34] Husemann (ca în nota 32), p. 34. Meller et al (ca în nota 17), p. 154f. argumentează în mod similar.

[35] Ibid., p. 155.

[36] Wragg Sykes (ca în nota 20), p. 25. Astăzi pare să existe un consens general asupra faptului că teza conform căreia Homo sapiens i-a exterminat pe neandertali nu poate fi susținută. A se vedea ibid., p. 451–454; Martin Kuckenburg (2005): Der Neandertaler. Auf den Spuren des ersten Europäers, Klett-Cotta, p. 282–296; Meller et al (ca la nota 17), p. 142.

[37] Meller et al (ca în nota 17), p. 146f., 162.

[38] Se estimează că acum 35.000 de ani existau maximum trei milioane de locuitori pe Pământ (Scott, ca în nota 15, p. 22).

[39] Christopher Ryan/ Cacilda Jethá (2016: Sex. Die wahre Geschichte, Klett-Cotta, p. 201) vorbesc despre „societatea primitivă a abundenței”. Aceasta este o referință la eseul lui Marshall Sahlins „The original affluent society”: https://www.uvm.edu/~jdericks/EE/Sahlins-Original_Affluent_Society.pdf (vezi și: <https://www.matthes-seitz-berlin.de/buch/die-urspruengliche-wohlstandsgesellschaft.html>). Desigur, și atunci existau fluctuații climatice, care duceau, de exemplu, la perioade glaciare. Dar, de regulă, acestea se produceau atât de lent, încât era posibilă adaptarea (Wragg Sykes, ca în nota 20, p. 104–124). Ipoteza unei dispariții pe termen scurt a aproape întregii omeniri ca urmare a unei erupții vulcanice în urmă cu peste 70.000 de ani este foarte controversată (<https://de.wikipedia.org/wiki/Toba-Katastrophentheorie>).

[40] Rutger Bregman (2020): Im Grunde gut. Eine neue Geschichte der Menschheit, Rowohlt, p. 115. Cea mai veche pictură rupestră cunoscută în prezent are o vechime de 45.000 de ani (<https://de.wikipedia.org/wiki/H%C3%B6hlenmalerei>).

[41] https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Kilianst%C3%A4dten,
https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Halberstadt,
https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Talheim,
https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Schletz;
<https://www.scinexx.de/news/archaeologie/war-dies-der-erste-krieg-europas/>.

[42] https://de.wikipedia.org/wiki/Felsmalereien_in_der_spanischen_Levante. A se vedea și Husemann (ca în nota 32), p. 61 și urm.

[43] Primele indicii privind utilizarea armelor pentru vânătoare datează de aproximativ 500.000 de ani (<https://www.spiegel.de/wissenschaft/mensch/fruehmenschen-jagten-schon-vor-500000-jahren-mit-stein-speerspitzen-a-867412.html>). „Fără îndoială”, arme de vânătoare sunt sulițele vechi de 300.000 de ani, care au fost găsite în Schöningen, Saxonia Inferioară, printre oasele numeroaselor cai sălbatici vânați cu ele (Martin Kuckenburg, 2022: Friedrich Engels' Frühgeschichte und die moderne Archäologie, fără loc, p. 79). Dar faptul că se pot vâna animale cu ele nu înseamnă că se poate ucide oameni cu ele. În 2025, după aplicarea unei metode controversate de datare, vârsta sulițelor a fost estimată la doar 200.000 de ani (<https://www.welt.de/wissenschaft/article256093064/Archaeologie-Die-Schoeninger-Speere-sind-100-000-Jahre-juenger-mit-Folgen.html>).

[44] Cf. Scott (ca în nota 15), p. 159–164.

[45] Brigitte Röder/ Juliane Hummel/ Brigitta Kunz (2001) [1996]: Göttinnendämmerung. Das Matriarchat aus archäologischer Sicht, Königsfurt, p. 396. Vezi și Graeber/ Wengrow (ca în nota 16), p. 238–244.

[46] Scott (ca în nota 15), p. 20. A se vedea și https://de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_der_Schrift. Pentru detalii, a se vedea: Martin Kuckenburg (2016): Wer sprach das erste Wort? Die Entstehung von Sprache und Schrift, Theiss.

[47] Bregman (ca în nota 40), p. 139–161. Recomandare bibliografică suplimentară din 30.5.25: Gerd Reuther (2025): Tatort Vergangenheit: Wie eine Fake Past unsere Zukunft diktiert, Engelsdorfer.

[48] Kuckenburg (ca în nota 36), p. 9.

[49] https://de.wikipedia.org/wiki/Neandertaler#Verwandtschaft_zum_modernen_Menschen.

[50] Stubbe (ca în nota 15), p. 33.

[51] Asta nu înseamnă neapărat – dar poate însemna – că erau mai inteligenți decât noi (cf. ibid., p. 25).

[52] A se vedea, printre altele, notele 16 și 36.

[53] R. Brian Ferguson (2013): Pinker's List: Exaggerating Prehistoric War Mortality, în Douglas P. Fry (ed.): War, Peace, and Human Nature, Oxford University Press, p. 112–131 (https://www.researchgate.net/publication/273371719_Pinker's_List_Exaggerating_Prehistoric_War_Mortality). A se vedea și Ryan/ Jethá (ca în nota 39), p. 212–215 și Bregman (ca în nota 40), p. 112 și urm.

[54] Meller et al (ca în nota 17), p. 37.

[55] <https://scilogs.spektrum.de/menschen-bilder/wird-alles-immer-besser-ein-kritischer-blick-auf-steven-pinkers-geschichtsoptimismus/>.

[56] https://de.wikipedia.org/wiki/Napoleon_Chagnon.

[57] Ryan/ Jethá (ca în nota 39), p. 223–227; Bregman (ca în nota 40), p. 111f.

[58] Bregman (ca în nota 40).

[59] În antropologie, din cauza lipsei de vestigii evaluabile din preistorie, nu este neobișnuit ca modul de viață al Homo sapiens din trecut să fie dedus din tradițiile ultimelor milenii sau din observațiile de teren ale vânătorilor și culegătorilor până în prezent. Dar și acestea sunt speculații. Mai ales că astăzi nu mai există etnii complet izolate de restul lumii. Cf. Kuckenburg (ca în nota 43), p. 136f.

[60] https://de.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hobbes.

[61] Meller et al (ca în nota 17), p. 113.

[62] Ryan/ Jethá (ca în nota 39), p. 204, 236, p. 238.

[63] Meller et al (ca în nota 17), p. 113.

[64]

https://www.researchgate.net/publication/250920560_Lethal_Aggression_in_Mobile_Forager_Bands_and_Implications_for_the_Origins_of_War.

[65] Ibid., p. 272. Traducere A.P.

[66] <https://de.wikipedia.org/wiki/Staatsentstehung>.

[67] Scott (ca în nota 15), vezi și <https://www.soziopolis.de/die-muehlen-der-zivilisation-1.html>.

[68] <https://de.wikipedia.org/wiki/%C3%87atalh%C3%B6y%C3%BCk>.

[69] Graeber/ Wengrow (ca în nota 16), p. 236, 245ff.

[70] <https://www.uncg.edu/employees/douglas-fry/>.

[71] <https://sustainingpeaceproject.com/>.

[72]

https://greatergood.berkeley.edu/article/item/what_can_we_learn_from_the_worlds_most_peaceful_societies. Traducere A.P.

[73] Ibid.

[74] Douglas P. Fry (2005): The Human Potential for Peace: An Anthropological Challenge to Assumptions about War and Violence, Oxford University Press; <https://sustainingpeaceproject.com/>.

[75] Erich Fromm (1989): Die Anatomie der menschlichen Destruktivität, în: Gesamtausgabe, vol. 7, dtv.

[76] Ibid., p. 148–262. Încă în 1998, atlasul etnografic înregistra 160 de „popoare și etnii indigene” „pur matrilineare” – adică care luau în considerare doar descendența maternă . Acestea reprezentau aproximativ 13 % din cele 1267 de etnii înregistrate la nivel mondial (<https://de.wikipedia.org/wiki/Matriarchat>).

[77] Fromm (ca în nota 75), p. 158f.

[78] Mai multe informații: https://andreas-pegiau-psychoanalyse.de/wp-content/uploads/2018/07/Mythos-Todestrieb-pid_2018_02_Pegiau.pdf.

[79] Faptul că acest lucru este posibil, că oamenii pot depăși influențele distructive, mi se dovedește constant și în activitatea mea terapeutică.

[80] Vezi Goebbels, Joseph (1992) [1990]: *Jurnale 1924-1945 în cinci volume*, editat de Reuth, Ralf Georg, Piper; Longerich, Peter (2010): *Goebbels. Biografie*, Siedler; Reuth, Ralf G. (1991) [1990]: *Goebbels*, Piper, în special p. 11–75.

[81] Ibid., p. 52.

[82] Ibid., p. 47.

[83] Ibid., p. 52.

[84] Ibid., p. 68–73.

[85] Ibid., p. 63.

[86] Ibid., p. 73.

[87] Longerich (ca în nota 80), p. 58.

[88] Reuth (ca în nota 80), p. 104.

[89] Hannes Leidinger/ Christian Rapp (2020): *Hitler – Prägende Jahre. Kindheit und Jugend 1889–1914, Residenz*. A se vedea și: Brigitte Hamann (1998): *Hitlers Wien: Lehrjahre eines Diktators*, Piper.

[90] Ibid., p. 152. Detaliat: Brigitte Hamann (2010): *Hitlers Edeljude: Das Leben des Armenarztes Eduard Bloch*, Piper.

[91] Meller et al (ca în nota 17), p. 124.

[92] A se vedea, pe lângă cărțile utilizate în prezentul text, Gerald Hüther (2003) [1999]: *Die Evolution der Liebe. Was Darwin bereits ahnte und die Darwinisten nicht wahrhaben wollen*, Vandenhoeck/Ruprecht; Mark Solms/Oliver Turnbull (2004): *Das Gehirn und die innere Welt. Neuroștiință și psihanaliză*, Walter, p. 138ff., 148; Michael Tomasello (2010): *De ce cooperăm*, Suhrkamp; Stefan Klein (2011) [2010]: *Sensul dăruirii. De ce altruismul triumfă în evoluție și egoismul nu ne ajută să avansăm*, Fischer; Joachim Bauer (2015): *Autocontrolul. Redescoperirea liberului arbitru*, Blessing. De asemenea, documentarul publicat în 2013 de Erwin Wagenhofer, *Alphabet – Angst oder Liebe* (Alfabetul – Frică sau iubire), ilustrează acest lucru într-un mod emoționant (<http://www.alphabet-film.com/>).

[93] Ca în nota 16, p. 114 și urm. A se vedea și Bregman (ca în nota 40), p. 79f.

[94] Cfr.: https://duepublico2.uni-due.de/servlets/MCRFileNodeServlet/duepublico_derivate_00045266/05_Peglau_Autoritarismus.pdf

[95] Vezi și <https://andreas-peglaue-psychoanalyse.de/andreas-peglaue-utopie-oder-dystopie-zitate-und-notizen-zu-china-mai-2020-bis-oktober-2021/>.

[96] Wilhelm Reich (2020): *Psihologia de masă a fascismului*. Textul original, Psychosozial, p. 38, 40.

[97] De exemplu, în Andreas Peglau (2024): *Oamenii ca marionete? Cum Marx și Engels au reprimat psihicul real în învățăturile lor* (<https://andreas-peglaue-psychoanalyse.de/menschen-als-marionetten-wie-marx-und-engels-die-reale-psyche-in-ihrer-lehre-verdraengten/>), p. 70–74 sau aici: <https://www.manova.news/artikel/rechtsruck-in-deutschland>.

[98] Wilhelm Reich (ca în nota 96), p. 195.

[99] Vezi și: <https://andreas-peglaue-psychoanalyse.de/psychische-revolution-und-therapeutische-kultur-vorschlaege-fuer-ein-alternatives-leben/>.

[100] Vezi: <https://hans-joachim-maaz-stiftung.de/hans-joachim-maaz/buecher-von-hans-joachim-maaz/>.

[101] Vezi și <https://apolut.net/im-gespraech-andreas-pegiau/>.

[102] Erich Fromm (ca în nota 75), p. 395.

Ultima consultare a surselor de internet: 14.5.2025.

Vă rugăm să citați ca

Andreas Peglau (2025): Nu suntem războinici din naștere. Despre condițiile psihosociale ale pacifismului și „aptitudinii pentru război” (<https://andreas-pegiau-psychoanalyse.de/wir-sind-keine-geborenen-krieger-zu-psychosozialen-voraussetzungen-von-friedfertigkeit-und-kriegstuechtigkeit/>)

Traducere în limba română.

Transmiterea și distribuirea acestui articol în scopuri necomerciale este expres dorită.

Licențiat sub o licență Creative Commons ([Recunoaștere - Non-comercial - Fără modificări 4.0 Internațional](#), CC BY-NC-ND 4.0).